

A „nagy vízválasztó”*

Botos Katalin

Joseph E. Stiglitz:

The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them

W. W. Norton & Company, New York, 2015, p. 448

ISBN-13: 978-0393248579

Joseph Stiglitz, a Nobel-díjas közgazdász évek óta foglalkozik a jövedelmi differenciák fokozódásának jelenségével. *The Price of Inequality* című munkája 2013-ban jelent meg a Norton&Norton Co.-nél, és a New York Times szerint az év bestsellere lett. 2015-ben újabb kötetet adott ki a témakörben (The Great Divide), azonos kiadónál, némiképp megismételve és továbbfejlesztve 2013-as könyvének gondolatait.

A „Great Divide” című könyve valójában inkább tanulmánykötetnek nevezhető, hiszen témakörönként közreadja benne különböző újságokban, internetes fórumokon megjelent cikkeit. Két dolog foglalkoztatja alapvetően: mi a magyarázata a növekvő szakadéknak a szegények és gazdagok között Amerikában és szerte a világon? Lehet-e vajon olyan megoldásokat találni erre a jelenségre, amelyek révén a liberális kapitalizmus megőrzi előnyeit, de kiküszöböli növekedést gátló hatását?

Stiglitz közgazdászként nem a morálteológia oldaláról közelíti meg a szegénység – gazdagság kérdését. Nem csupán az zavarja – bár természetesen az is –, hogy igazságtalan a jövedelmek elosztása tőke és munka között, a már vagyonnal bírók, és a csupán bérükből és fizetésükből élők között. A leghatározottabban azt állítja, hogy ez a „nagy megosztottság” kárára van – és lesz – a gazdaság növekedésének. Vagyis *hosszabb távon nem előnyös senkinek!*

Nem ért egyet Pikettynek azzal az álláspontjával, hogy a második világháborút követő úgynevezett *fordi* növekedés időszaka *csak egy eltérés volt*, mert a kapitalizmusnak *természete* a jövedelmek differenciálása és a vagyonok koncentrációja. Hiszen ez azt jelenti, hogy el kell vetni a gazdasági-társadalmi rendszert, ha ezt a jelenséget meg akarjuk szüntetni! Stiglitz szerint azonban a harmincas években *a kapitalizmus képes volt önkorrekcióna*, s ez a kapitalizmus olyan továbbfejlődésére

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Botos Katalin a Szegedi Tudományegyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem emerita professzora.
E-mail: evmkabor@gmail.com.

adott lehetőséget, amely elképesztően magasra emelte a fejlett világ teljesítményét. A fejlődési vonaltól való eltérésnek csak a *reagani* gazdaságpolitika, a fundamentalizmushoz való visszatérés, az adók radikális csökkentése és az ezzel együtt járó állami és lakossági eladósodás tekinthető.

Tagadja a neoliberális filozófia lényegét, amely szerint jó, ha a jövedelemkülönbségek nagyok. Hiszen, e nézet szerint, a gazdagok profitja „lecsorog” a szegényekhez! „Munkahelyeket teremt, foglalkoztatást, béreket növel”. Ez az ideológia. Vagyis, a dolgozónak is érdeke a tőketulajdonos gazdagodása. Ez azonban az adatok tanúsága szerint *egyáltalán nem igaz!* A legszegényebbek jövedelme lassan négy évtizede *szinte semmit nem nőtt*, míg a felső decilisé, különösképpen a leggazdagabb 1 százaléka *rakétaszerűen emelkedett!* Hol van itt a lecsorgás?

Erre már 2013-as munkájában részletesen rámutatott. (Azért is adta annak azt a címet, hogy „*Price of inequality*”, vagyis *az egyenlőtlenség ára*. Szerinte ugyanis ennek a ténynek súlyos gazdasági ára van és lesz.) A nagy megosztottságról szóló kötetet, a Great Divide-ot is az 1 százalék – 99 százalék kontrasztjával indítja. Bemutatja, hogy *csupán mítosz az amerikai hit az esélyek egyenlőségében*. Bizony, ez nem igazolódik a mai USA-ban. A szegényebbek nem tudnak kitörni reménytelen helyzetükből. Manapság erre lehetőséget csak a tanulás adna, ami egyre kevésbé megfizethető az átlagamerikainak. Mese tehát, hogy a kis cipőtisztító fiúból majd milliomos lesz. A fiatalokat, akik felfogták e kihívást és próbálnak pénzt találni a továbbtanulásra, csapdába ejti a diákhitel. Stiglitz szerint az amerikai fiatalság tragikusan eladósodott, és a munkapiaci lehetőségek messze alatta maradnak elvárásaiknak. Ráadásul a diákhitel bedőlésének kezelése is szigorúbb, mint a jelzáloghiteleké. Ezen csak az segítene, ha az állami oktatásfinanszírozás (és egészségügyi ellátás) lényegesen kiterjedtebb lenne! Nem ő van egyedül ezzel a gondolattal! A pénzügyi közgazdászok közül R. Rajan, a chicagói professzor, az IMF volt főközgazdája, a Bank of India volt elnöke is ezt hangsúlyozta már 2010-ben megjelent könyvében, a Fault Lines-ban is.

Stiglitz egyik alapvető mondanivalója, hogy az államnak még az úgynevezett szociális kiadásai sem pusztán szociális célokat szolgálnak. Fel kell fognia végre a konzervatív, fundamentalista kapitalistáknak, hogy *nekik is érdekük a szegényekkel való szolidaritás. Nincs ugyanis kellő méretű piac e rétegek nélkül!* De nemcsak mint fogyasztó, hanem mint termelő is kevésbé hatékony a rosszul képzett és fizetett munkaerő. Nincs megfelelő munkaerő-kínálat, ha az oktatást, egészségügyet maradék-elven finanszírozzuk, s nem emeljük ki a társadalom minden részéből a tehetségeket. Akkor tulajdonképpen *parazolunk a humántőkével*, tehát saját nemzetgazdaságunk piaci lehetőségeit rontjuk. Mindig is a *piac és az állam gyümölcsöző együttműködése tette naggyá az USA-t!* Nincs olyan nagy sikerű vállalkozása, vállalatbirodalma, amelynek ne az állami infrastruktúra-fejlesztések, államilag finanszírozott kutatások teremtették volna meg az alapjait.

A kiadásokhoz azonban bevételek is kellenek!

Stiglitz intenzíven foglalkozik az adók kérdésével. Megállapítja, hogy az adókulcs-csökkentés az USA-ban egyértelműen a gazdagabbaknak kedvezett. Nem lehet a gazdaságot vég nélkül az adók csökkentésével ösztönözni, mert akkor az állam kezében nem lesz elegendő eszköz a gazdaság segítésére. Felhossa – ahogy ezt már korábbi, 2013-as munkájában is tette –, hogy a jelenlegi amerikai adóztatás rendkívül *igazságtalan*. A gazdagok bevallott jövedelmük *sokkal kisebb hányadát fizetik be* adóként, mint a kevésbé gazdagok, és bevallott jövedelmük gyakran csak töredéke a valósak. Vitatja, hogy nem lenne érdemes a gazdagabbakat jobban megadóztatni, mint a közepes jövedelműeket, mivel állítólag „az nem hoz olyan sok pénzt”. Azt írja, hogy ez ma már nem így van. A gazdagabbaktól származó progresszív adóbevétel igenis jelentős lehet, éppen az eddig bekövetkezett nagy jövedelemdifferenciálódás következtében. Úgy látja azonban, hogy a tervbe vett reformok egyre nagyobb mértékben arra irányulnak, hogy eltöröljék a középosztályt segítő kedvezményeket (például a jelzálogkamatok és a munkáltató által nyújtott egészségbiztosítás levonhatóságát). Stiglitz belátja, hogy ezek valóban csökkentik az adóalapot, s fokozatos kivézetésük tulajdonképpen indokolt lehet, annál is inkább, mert a jelzálogok kamatának levonhatósága sokkal inkább a gazdagabbakat segíti, mint a középosztályt. Most azonban, hogy a válság után padlóra került az ingatlanpiac, nem tartja célszerűnek egy lépésben kivézetni a kedvezményt. Ám bár tulajdonképpen kárhoztatja ezt az eszközt az állam kezében, hiszen ez is hozzájárult a korábbi túl élénk építőipari kereslethez, a lakás-boomhoz.

Egy jól megszervezett adórendszer, mondja Stiglitz, nemcsak arra alkalmas, hogy a szükséges összegeket a kormányzatok számára megszerezze, de *gazdaságpolitikai orientációra* is képes. Káros tevékenységet megadóztatni helyesebb, mint hasznosat. Célszerűbb adót kivetni a környezetszennyezésre és a spekulációra, mint az élők munkára és a megtakarításokra. Ésszerűbb olyasmit megadóztatni, amit nem tudnak elvinni, (mint a föld, az olaj és egyéb természeti kincsek), szemben a nyereséggel, aminek realizálását ügyesen át tudják telepíteni adóparadicsomokba. És igenis számít az adó ösztönző hatása. Helyesnek találja, ha olyan hazai beruházásokat, amelyek munkahelyet teremtenek, ösztönöz az állam. Szerinte jó lenne, ha a multinacionális cégeket is azon az alapon adóztatnák, hogy mennyit termelnek és értékesítenek az USA-ban. Jelenleg ugyanis nagy a lehetőség az alacsony adózású országokba átszervezni a jövedelmeket... Még azt is mondja, hogy indokolt a bankszektor extra megadóztatása, mivel valóban extrajövedelmeket szakasztott le a válsághoz vezető időszakban, az „innovációival” (123–124. o.).

Az adóreformok, állítja, nem célozhatják elsődlegesen a nagyobb költségvetési bevételt. Fontosabb a gazdasági terelő hatásuk. Helyesli ezért a több lépcsős adókat. Az úgynevezett karbonadót, az emisszió büntető adóját pedig közgazdaságilag teljes mértékben indokolhatóan tartja, mivel az okozott kárt meg kell téríteni a társada-

lomnak. Hiszen a környezet valójában a legszűkösebb erőforrásunk, amire fokozottan vigyáznunk kell!

A szerző hangsúlyozottan kiemeli a korrupció, a privát szféra és az állam összefonódása elleni harc fontosságát. A hasznok privatizálása és a veszteségek társadalmosítása az USA-ban bevett gyakorlat. A „forgóajtó-rendszer” működik, mely szerint az egyes személyek az államapparátusban tett szolgálataik fejében a ciklus végeztével nagy cégek jól fizető állásaiban találják magukat. A cégek vezetői pedig a választások eredményeként hatalmi pozíciókba kerülnek, ahol rengeteget tudnak segíteni az üzleti életnek... Szabályozással, monopolista előnyök kialakításával, megrendelésekkel. Stiglitz 2015-os művében is kiemelte, (csakúgy, mint a 2013-as könyvében,) hogy a létrejött rendszer problémája nem elsősorban gazdasági, hanem *politikai jellegű*. Ugyanis az a *demokrácia torzulása*, hogy a kampánytámogatási rendszer miatt nem „egy ember – egy szavazat”, hanem „egy dollár-egy – szavazat” elv érvényesül a valóságban... (Az amerikai Legfelsőbb Bíróság elutasította a kampánypénzek felső korlátozását). Így pedig azok jutnak a törvényi szabályozás alakításának lehetőségéhez, akik a kampányra nagyobb összegeket tudnak szánni, beleértve a médiabirodalmak megvásárlását is. Ezek, mint már utaltunk rá, oly mértékben befolyásolják az átlagszavazót, hogy hajlamos saját érdekeit nem észrevenni... De Amerikában mindkét nagy párt a hatalmas üzleti konglomerátumok foglya, tehát a jövedelemkiegyenlítődést illetően nem igazán várható markáns különbség a programokban.

A szerző hangsúlyozza: nem determinált a jövő, hatalmunkban áll változtatni rajta, de ehhez *politikai akarat* kell. Nagyobb demokrácia, több transzparencia, nagyobb civil aktivitás. Mindennek határozott állami segítő akciókkal kell párosulnia, mert csupán a pusztai piaci játékszabályok alapján a legszegényebbek képtelenek a felemelkedésre, és egy lefelé menő spirál alakulhat ki a társadalomban.

Stiglitz bízik a civilszféra erejében, a liberális kapitalizmus életképességében. Hogy ez mennyiben lesz megvalósítható az új amerikai kormányzat idején, arra a jövő fog választ adni.

Felhasznált irodalom

Stiglitz, J. E. (2013): *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company, New York.